

Aleksandra Frątczak

Rola gestu w komentowaniu wydarzeń społeczno-politycznych

Językoznawstwo : współczesne badania, problemy i analizy językoznawcze 1,
19-37

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Aleksandra Frątczak

Rola gestu w komentowaniu wydarzeń społeczno-politycznych

Gdybyśmy patrzyli tylko na gesty lub tylko na mowę, mielibyśmy niepełny obraz [...]. Tylko przez rozważanie zarówno gestu, jak i mowy możemy zobaczyć wszystkie elementy [...]¹.

Niniejszy artykuł został oparty na jednym z rozdziałów pracy magisterskiej, w której rozpatruję dwa gatunki dziennikarskie, informację i komentarz, skupiając się na szukaniu relacji między nimi (cech wspólnych i różnicujących). Inspiracją dla realizacji tego celu stał się publicystyczny program telewizyjny *7 dni świat*.

Moje badania dotyczące gestu są podyktowane chęcią pokazania jego istoty, ponieważ jest on jednym z bardzo ważnych elementów różnicujących informację i komentarz. W tym celu za niezbędne uznałam zaprezentowanie charakterystycznych dla komentowanych w programie wydarzeń społeczno-politycznych gestów, które m.in. obrazują, zwracają uwagę odbiorcy na szczegółowe elementy w czyjejs wypowiedzi, jak również pozwalają wysnuć wnioski na temat postawy osoby mówiącej. Artykuł składa się z dwóch części – opisowej, która omawia gesty pod względem ich przynależności do określonej grupy oraz z części praktycznej, która prezentuje i wyjaśnia znaczenie poszczególnych gestów.

Gest w przekazie informacyjnym odgrywa istotną rolę, wzbogaca go. Główną jego zaletą jest uwiarygodnianie komunikowanych treści oraz dostarczanie dodatkowych informacji, m.in. na temat cech osobowościowych mówiącego. Jest on możliwy do odczytania tylko wtedy, gdy widzimy nadawcę. Z tego też powodu komentarz przewyższa *news* informacyjny pod względem zawartości informacji docierających do odbiorcy. Podczas

---

¹ J. Antas, *Gest, mowa a myśl*, [w:] R. Grzegorzyczkowa, A. (red.), *Językowa kategoryzacja świata*, Lublin 1996, s. 82.

czytania przez lektora komunikatu, stanowiącego podkład pod zdjęcia filmowe, mowa ciała traci swoją wartość informacyjną, ponieważ lektor jest niewidoczny.

Gesty to zachowania ruchowe człowieka, do których wykorzystywane są ręce, głowa, mięśnie twarzy, tułów oraz nogi; wspierają one i ilustrują wyrażane przez człowieka myśli².

Pragnę zaznaczyć, że zgodnie z tym, co powiedziała Anna Krupska-Perek w artykule *Kod językowy a inne składniki komunikacji bezpośredniej*, gest jest istotnym i pożądanym elementem aktu komunikacji. Autorka proponuje własną definicję gestów, która brzmi:

Gesty komunikacyjne w najszerszym tego słowa znaczeniu to wszelkie podlegające (z)rozumieniu, fizyczne, spowodowane pracą mięśni, ale nie artykulacyjne sygnały niewerbalne nadawane, na ogół, spontanicznie w obrębie aktu komunikacji bezpośredniej, współrealizujące intencję komunikacyjną nadawcy (bez przemieszczania ciała – kinezyka lub z przemieszczaniem – proksemika) sytuujące się na poziomie illokucji, czyli innunicacji³.

Ważne w ujęciu A. Krupskiej-Perek wydaje mi się to, że gest jest spontanicznym sygnałem współrealizującym intencję komunikacyjną nadawcy, ponieważ program prowadzony jest „na żywo” i nie ma tu miejsca na sztuczne zachowania gestykulacyjne i aktorskie mimiki.

Gesty, obok języka występującego w formie ustnej lub pisanej, są przekazywaczem różnych informacji, istnieje jednak, wspomniana wyżej, zasadnicza różnica między przekazem werbalnym a niewerbalnym – aby zrozumieć ruchy ciała, trzeba nadawcę widzieć⁴.

Za pomocą znaków kinetycznych wysyłane są różne treści, których nadawca często nie jest świadom. Znaki te są źródłem wiedzy na temat myśli nadawcy, którą chce zakomunikować, ujawniają emocje i stosunek mówiącego do określonych rzeczy, osób, faktów czy zjawisk. Ponadto informują o prawdomówności:

[...] W czasie kłamstwa podświadomość wysyła nerwom energię ujawniającą się jako gesty, które mogą być niezgodne z tym, co osoba mówi⁵;

kłamstwo objawia się rozbieżnością ruchów ciała z towarzyszącym im przekazem słownym, np. osoba podpira ręką podbródek i ma zmarszczone czoło (gest wyrażający krytykę), jednocześnie oznajmia komuś, że jest zachwycona jego wypowiedzią.

- Zachowania ruchowe występują zależnie od pewnych uwarunkowań⁶, wiążą się m.in. z:
- cechami indywidualnymi mówcy i słuchacza (np. płcią, typem osobowości);
  - emocjami mówiącego;
  - rodzajem kontaktów (np. oficjalnych czy nieoficjalnych);
  - rolami społecznymi (np. równorzędnymi – nadawca z odbiorcą zajmują jednakową pozycję społeczną);
  - miejscem.

² B. Gronbeck, K. German, D. Ehninger, A. Monroe, *Zasady komunikacji werbalnej*, przeł. A. Bartkiewicz, A. Bezwińska-Walerian, Poznań 2001, s. 246.

³ A. Krupska-Perek, *Kod językowy a inne składniki komunikacji bezpośredniej*, [w:] G. Habrajska (red.), *Język w komunikacji*, t. 1, Łódź 2001, s. 156.

⁴ K. Jarzabek, *Gestykulacja i mimika. Słownik*, Katowice 1994, s. 7.

⁵ A. Pease, *Mowa ciała. Jak odczytywać myśli innych ludzi z ich gestów*, przeł. P. Żak, Kielce 2001, s. 12.

⁶ Por. K. Jarzabek, *op.cit.*, s. 9.

Na właściwą interpretację sygnałów ruchowych ma wpływ wiedza na temat pochodzenia gestu, tzn. do jakiego typu gestów można je zaklasyfikować, np. wrodzonych, kulturowych. Wiele podstawowych zachowań ciała ma identyczną postać u wszystkich ludzi, niezależnie od tego, w jakiej kulturze się znajdujemy. Świadczy to o wrodzonym charakterze niektórych gestów, gdyż są one ujawniane już we wczesnym dzieciństwie, np. radość czy zadowolenie wywołuje uśmiech na twarzy; smutek objawia się marszczeniem brwi, pochmurną miną; zaciśnięte zęby mają swoje podłoże w prymitywnej przeszłości człowieka – demonstrują przede wszystkim wrogość (por.: zdjęcie 31 – gest eksponujący charakter wojny)⁷.

„Język” niewerbalny, tak jak język mówiony, jest odbiciem kultury danej społeczności. W myśl tego, wiele gestów może być niezrozumiałych dla ugrupowań odmiennych kulturowo, albo też może mieć inne znaczenie i w związku z tym może przyczynić się do nieporozumień. Przykładem wieloznaczności gestu jest znak utworzony za pomocą palców – wskazującego i kciuka, które stykają się ze sobą, czego efektem jest powstanie kółka. Jest to znak używany w krajach anglojęzycznych oraz jest dość rozpowszechniony w krajach Europy i Azji. Jednak w pewnych miejscach ma inne znaczenie. Najczęściej jest on kojarzony z literą „O” – pierwszą w skrócie OK i jest interpretowany jako „dobrze”, „wszystko w porządku” (por.: zdjęcie 19). Odmienne znaczenie tego gestu można zaobserwować u Francuzów, u których oznacza zero, u Japończyków natomiast może oznaczać pieniądze⁸.

Bardzo ważną rzeczą w odczytywaniu gestów jest rozpatrywanie ich w całości, tzn. przyglądanie się: zespołom gestów, ich zgodności z towarzyszącą im wypowiedzią oraz sytuacji, w której są wykonywane. Przy uwzględnieniu tych właśnie czynników będzie analizowana, w dalszej części pracy, mowa ciała uczestników programu *7 dni – świat*.

Moje analizy oparte są na fotografii eksponującej różne formy gestów uwzględniające fazy relewantne, które zostały zarejestrowane na poszczególnych kadrach filmu oraz na wypowiedziach występujących równocześnie z wykonywanymi ruchami ciała.

Wśród rozpatrywanych sygnałów kinetycznych, dokonałam rozróżnienia na trzy grupy, są to:

- I. **Gesty określające postawę mówiącego.** Prezentują one zachowania, które odzwierciedlają sferę psychofizyczną człowieka. Są to ruchy wykonywane bezwiednie, spełniają rolę m.in.: łagodzenia napięć i stresu, jakie jednostka przeżywa podczas rozmowy (zdjęcia przedstawiające: barierę ze splecionych dłoni – 4a–b lub barierę ze skrzyżowanych ramion – 5). Do tej grupy należą także różne pozy, które odzwierciedlają emocje i uczucia (poza modlitewna – 3, radość – 8); pozy wskazujące na typ osobowości (zdjęcia eksponujące: poczucie własnej wartości – 16; dominację – 2; pewność siebie, zdecydowanie – 2, 9; skupienie, namysł – 6).
- II. **Gesty wskazywania i wyliczania.** Mówcy posługując się dłońmi wskazują na miejsce zdarzenia (10), osobę (11a–b), na jakiś istotny szczegół w swojej wypowiedzi (12, 13), albo wyliczają (14).

⁷ A. Pease, op.cit., s. 11–12.

⁸ Ibidem, s. 13.

III. Gesty ilustrujące i oceniające. Do tej grupy, nie bez powodu, zostały włączone dwa typy gestów. Charakteryzuje ją związek obrazowania z ocenianiem, który objawia się jednoczesnością występowania w jednym zachowaniu ruchowym (20). Często dzieje się tak, że to emocje, które wpływają na ocenę, dyktują pewną wizję zjawisk (22, 24, 31). Są jednak w tej grupie gesty, które występują samodzielnie, tzn. w formie czysto ilustrującej lub oceniającej. Gesty ilustrujące pełnią funkcję uzupełniania komunikatu werbalnego, precyzują go. Mówcy posługują się najczęściej rękami, a w rzadszych przypadkach – mięśniami twarzy, rysują przed oczami słuchaczy pewne obrazy: może to być kształt (23), ruch (26), mogą też odwzorowywać pewne zjawiska czy fakty (17, 28, 29, 31). Gesty oceniające, na analizowanych fotografiach, wyrażają m.in. lekceważenie (16) albo mają nacechowanie pozytywne – zachwalają coś (19).

We wszystkich trzech powyższych grupach można wyodrębnić dodatkowo dwie kolejne grupy znaków kinetycznych, a mianowicie:

A. Znaki mające charakter konwencjonalny, tzn. posiadające swoje znaczenie przypisane przez zwyczaj lub konwencję, należy tutaj wymienić m.in.: „wzniesioną wieżę” (1), „dominującą pozycję dłoni” (2), „pozę modlitewną” (3), „standardowe skrzyżowanie ramion” (5), „namysł, skupienie” (6), „wskazywanie na osobę” (11a–b), „coś jest bez znaczenia” (16), „w porządku” (19), „jeden” oraz „bez obaw” (20). Bez trudu można odczytać znaczenie tych gestów, ponieważ są one powszechnie znane.

B. Znaki, których znaczenia nie można odczytać bez znajomości kontekstu. Ważną rolę odgrywa w tym przypadku mówiona forma przekazu. Mowa ciała odgrywa tu rolę drugorzędną – uzupełnia komunikat werbalny. Przykładem tego typu znaków jest m.in.: eksponowanie poczucia własnej wartości (7), plastyczne ruchy kreślące w powietrzu różne kształty (23, 27), próba odwzorowania pewnych zjawisk (24, 28, 29, 31).

Opisując mowę ciała, należy powiedzieć o ciekawym zjawisku, jakim jest komunikatywność przekazu niewerbalnego. Omawiane znaki mogą występować jako samodzielne środki przekazu informacji⁹. Otóż mowa ciała wykazuje pewną analogię do mowy ustnej – każdy gest można uznać za wyraz; pojedyncze słowa-gesty, układają się w pewne zespoły, które umieszczone w odpowiednim kontekście dają się odczytać¹⁰ i mogą tworzyć pewien ciąg logiczny.

Przykład:

Ja tylko chcę tyle powiedzieć

jechałem przez Wiedeń...

Włosi oczywiście narzekali wszyscy

⁹ K. Jarząbek, op.cit., s. 10.

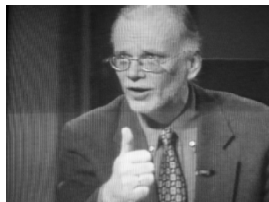
¹⁰ A. Pease, op.cit., s. 14.

D.

... nieporównywalnie lepiej mieć

E.

... jedną w kieszeni walutę tylko...

Powyższe gesty stanowią ogniwa pewnej całości – ciągu, podobnie jak wycinki słowne z całej wypowiedzi, którą stanowi następujące zdanie składowe:

[...] **Ja tylko chcę tyle powiedzieć (A) [...] jechałem przez Wiedeń do Włoch (B). Włosi oczywiście narzekali wszyscy (C)**, w prywatnych rozmowach, że podróżowało odkąd jest euro. Ale miałem silne wrażenie, że na pewno dla mnie jako turysty **było nieporównywalnie lepiej mieć (D) cały czas jedną w kieszeni walutę tylko (E) [...]**.

Z wycinków powyższej wypowiedzi, ze zdań A-E, można zbudować nowy ciąg logiczny, który będzie miał tę samą wartość znaczeniową.

Istotną rzeczą, o której należy wspomnieć jest zatrzymanie i ruch gestu. Zdjęcia na których widoczne jest poruszenie zostały oznaczone literą „R”, natomiast gesty, w których podczas wykonywania dłoni (lub dłonie) pozostają nieruchome – literą „Z”. Różnica pomiędzy tymi gestami polega na tym, że przez poruszenie dłoni ruch jest akcentowany, co wzmacnia wyrazistość gestu¹¹.

Duży potencjał komunikacyjny należy przypisać twarzy ludzkiej, która według Elliota Aronsona jest „koronnym klejnotem komunikacji niewerbalnej”¹². Twarz stanowi bardzo ważne źródło informacji w kontaktach międzyludzkich, jest najważniejszym obszarem wyrażania stanów emocjonalnych, odzwierciedla postawy oraz jest źródłem informacji zwrotnych¹³. Ten element komunikacji ma dość wczesne zainteresowanie w badaniach, np. u Darwina (1809–1882; problem ten poruszył w książce: *O wyrazie uczuć u człowieka i zwierząt*), ale nie tylko, zainteresowanie twarzą widoczne jest także u Szekspira (1564–1616):

Twoje oblicze mężu, jest istną tablicą,
Na której skryte rzeczy można czytać (*Makbet*, akt I)¹⁴.

Emocje najczęściej ujawniane przez twarz (m.in. gniew, szczęście, zaskoczenie, strach, smutek, niezadowolenie) są uniwersalne: „wszyscy ludzie wszędzie wyrażają (lub kodują) te emocje w ten sam sposób i wszyscy potrafią zinterpretować (czy zdekodować)

¹¹ K. Krzyszczyk-Wróbel, *Gesty komunikacyjne – funkcje i fazy relewantne*, Łódź 2001, s. 30–35.

¹² E. Aronson, T. Wilson, R. Akert, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997, s. 174.

¹³ M. Knapp, J. Hall, *Komunikacja niewerbalna w kontaktach międzyludzkich*, przekł. A. Śliwa, Wrocław 2000, s. 403.

¹⁴ Przekład – J. Paszkowski.

je z jednakową dokładnością¹⁵. Nie stwarza problemu w odczytaniu również mimika, będąca „mieszaniną” wyrażanych emocji, tzn. gdy ktoś komunikuje jednocześnie radość i zaskoczenie (szeroko otwarte oczy i szeroki uśmiech), ponieważ składają się na tę mieszaninę „jednostki ruchu” (najmniejsze ruchy mięśni), które są uniwersalne i tworzą pewną znaczącą całość¹⁶.

Odwołując się do fotografii, przedstawię znaczenie, przyjmowanych przez prezenterów programu, niektórych wyrazów twarzy:

- **Radość, zadowolenie** (8) – wargi odsłaniają zęby, widoczne są zarysowane bruzdy nosowo-wargowe biegnące od nozdrzy ku kącikom ust, oraz poziome bruzdki pod dolną powieką i obok zewnętrznych kącików oczu rysują się „kurze stopki” (na zdjęciu zasłania je ramiączko okularów), policzki są uniesione.
- **Szukanie słowa, „mimiczny przecinek”** (28a) – zagryzione wargi, broda napięta, wzrok skierowany do dołu w celu odszukania na ekranie komputera „zapomnianej myśli”.
- **Powaga towarzysząca uważnemu słuchaniu lub objaśnianiu** (6, 24, 29, 31 – osoba z lewej) – wargi ułożone w jednej linii lub nieznacznie odchylona dolna warga, czoło lekko zmarszczone.
- **Agresja** (31) – górna warga uniesiona i lekko wysunięta w przód, odsłonięte górne zęby, nos zmarszczony, policzki uniesione, brwi opuszczone, zarysowane bruzdy pod dolną powieką.

Prezentacja gestów

Gesty określające postawę mówiącego

1) – Z

Gest mający postać wzniesionej wieży, sygnalizuje poczucie własnej wartości u osób, które ten gest stosują. Pojawił się wraz ze słowami:

[...] **Ja bym powiedział, wie pan**, żebyśmy nie ulegali jednak hysterii i emocjom [...],
(Andrzej Szostkiewicz, dalej A.S.).

¹⁵ E. Aronson i in., op.cit., s. 174–175. Zob. też B. Dobek-Ostrowska, *Podstawy komunikowania społecznego*, Wrocław 2002, s. 30.

¹⁶ Szczegółowo na ten temat mówi M. Knapp, J. Hall, op.cit., s. 416–424.

2) – Z

Ułożenie rąk w pozycji, która oznacza dominację – dłonie jednej ręki wysunięte, oparte na stole, widoczna cała zewnętrzna część dłoni. Jest to gest, który można identyfikować z pewnością siebie, zdecydowaniem i byciem „na wierzchu”. Obydwie postacie na zdjęciu demonstrują przekonanie o słuszności swoich wypowiedzi.

3) – R

Dłonie złożone jak do modlitwy, głowa lekko pochylona, przymknięte powieki. Jest to wyraz pewnego rodzaju skruchy, pokory oraz prośby. Mówiący chce, by wysłuchano tego, co ma do powiedzenia –

[...] **Ja tylko chcę tyle powiedzieć** [...] (A.S.).

4) – Z

a)

b)

Ręce splecione w pozycji środkowej, oparte na stole: a) pozycja podczas mówienia do kamery, b) pozycja w trakcie rozmowy z gośćmi programu. Zachowanie ruchowe ciała, które budzi dość negatywne uczucia, daje wrażenie, iż osoba która mówi, przeżywa pewną frustrację. Splecione dłonie hamują i skupiają w sobie wszelkie negatywne ruchy. Jest to

również rodzaj bariery – odcięcie się od otoczenia wskazujące na ważność postaci, w sensie niepodważalności jej słów, a także wskazujące na nieprzystępność osoby znajdującej się za „barierą”.

5) – Z

Skrzyżowanie obu rąk na klatce piersiowej – bariera, która ma uchronić przed niesprzyjającą sytuacją – próba uniknięcia zabrania głosu, jako pierwszego w rozmowie. Jest to standardowe skrzyżowanie ramion, należące do gestów uniwersalnych, wskazujące na postawę defensywną lub negatywnie nastawioną. Zachowanie takie można zaobserwować tam, gdzie ludzie czują się niepewnie lub zagrożeni. Tak postawa może oznaczać również zamknięcie ciała, chwilowe wycofanie się z interakcji.

6) – Z

Palec wskazujący dotyka zamkniętych ust, spojrzenie „spod brwi”. Jest to gest świadczący o głębokim namyśle, skupieniu uwagi, być może jest to przypominanie sobie czegoś pod wpływem wypowiedzi drugiej osoby. Gest jest typowy dla momentu milczenia i słuchania kogoś w skupieniu.

7) – R→Z

Zdjęcie przedstawia zachowanie, którego znaczenia nie można odczytać bez kontekstu. Gest jest wynikiem chęci przerwania wypowiedzi drugiej osobie, jest to „wejście komuś w słowo” – wtrącenie się do rozmowy. Gest ma umożliwić, ułatwić wprowadzenie do rozmowy własnego zdania, towarzyszą mu np. słowa:

Przypomnę taką sytuację. Przypomnę sytuację z Jugosławii [...]

Gest ten można uznać za udaną próbę zaznaczenia swojej osoby i wyrażenia własnego zdania bez przyzwolenia – eksponowanie poczucia własnej wartości.

8) – Z

Podniesienie rąk w górę, uśmiech oraz lekkie odchylenie ciała do tyłu – oznaka radości, emocjonalnego podejścia do jakiejś rzeczy, spodziewanie się czegoś bardzo pozytywnego w zaistniałej sytuacji, zadowolenie, któremu w tym przypadku towarzyszy okrzyk:

A ja czekam na akcję humanitarną! (A.S.).

9) – R

Zgięta w łokciu ręka wykonuje krótkie ruchy wahadłowe (górze – dół), palce są wyprostowane i złączone ze sobą. Gest wyraża zdecydowanie osoby, pewność siebie w tym, co mówi, swobodne wypowiadanie własnych myśli:

Ja myślę, że [...] (A.S.).

Gesty wskazywania i wyliczania

10) – R

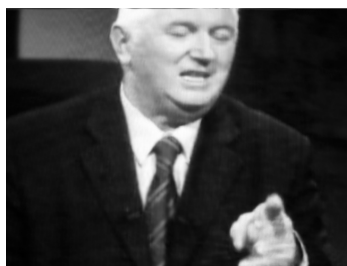

Prezentowany gest, dłoń wykonująca wahadłowe ruchy od dołu do góry, z wysuniętym i lekko zagiętym palcem wskazującym, podkreśla informację o miejscu i czasie pewnego wydarzenia. Gest jest wykonywany równoległe do wypowiedzi:

[...] ucieczki kapitału inwestorów zagranicznych [...] z **Ameryki przed wojną** [...] (A.S., s....).

11) – Z

a)

b)

Gesty wskazywania na osobę – ręka ugięta w łokciu z wyciągniętą w kierunku drugiej osoby dłonią (cała dłoń bądź wyciągnięty palec wskazujący). Podczas wykonywania gestu wypowiedzane są słowa przez: Andrzeja Turskiego (zdjęcie a) –

Ostatnie zdanie pan Piotr Gabryel (A.T.);

K. Mroziewicza (zdjęcie b) –

[...] bo gdybyśmy poszli tym tropem, który wskazuje pan Wojciech [...].

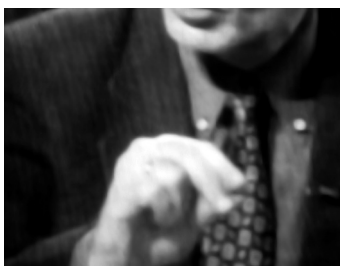
12) – Z

Uniesienie przed siebie palca wskazującego na ręce zgiętej w łokciu. Takim ruchem ciała mówiący posłużył się w celu zmobilizowania do słuchania tego, co on ma do powiedzenia oraz wywołania czujności u odbiorców, chce zwrócić uwagę na ważny szczegół w tym, co mówi:

Ale co jest ciekawe [...] (A.S.).

13) – Z

Gest został użyty podczas słownej próby zatrzymania uwagi słuchających:

I druga rzecz, o której chcę powiedzieć na koniec [...]

 (A.S.).

Znaczenie tego gestu, w takiej sytuacji komunikacyjnej jest identyczne, jak przy zdjęciu wyżej.

14) – R

Podczas wypowiedzania słów

[...] zakaz nie jest żadnym rozwiązaniem tej sytuacji [...] **natomiast regulacje, przepisy, kontrola, owszem** (A.S.)

– mówiący wykonuje wahadłowe ruchy ręką, palce dłoni ułożone są jak do trzymania czegoś. Chodzi tu o podkreślenie ważności wyliczanych kolejno rzeczy.

15) – Z

Uniesiona dłoń z wyodrębnionymi palcami – kciukiem (niewidoczny na zdjęciu), wskazującym i środkowym. Każdy wyróżniony palec odpowiada odrębnemu hasłu:

Nie będziemy płacić krwią za naftę;

Mówimy „nie” hegemonii amerykańskiej w światowej polityce;

Mówimy „nie” urządzaniu świata metodą siły.

Natomiast gest został użyty w odniesieniu do słów:

Takie były te główne hasła [...] (A.S.).

Gesty ilustrujące i oceniające

16) – R

Machnięcie ręką, które wraz ze słowami

Hodowla ludzka panie Krzysztofie, **to jest zupełnie science fiction** (A.S.)

– niesie ze sobą informację, że jakiś fakt lub czyjeś działanie jest zupełnie bez znaczenia, można je zlekceważyć, gdyż nie stwarza ono żadnego zagrożenia, nie warto się nim zajmować.

17) – R

Gest często wykonywany podczas opowiadania komuś o czymś. Dłoń zatacza w powietrzu elipsę, ruch następuje w kierunku tyłu głowy. Można to odebrać jako wracanie pamięcią do przeszłości, obrazowanie odbytej podróży

[...] **jechałem przez Wiedeń** [...] (A.S.).

18) – R

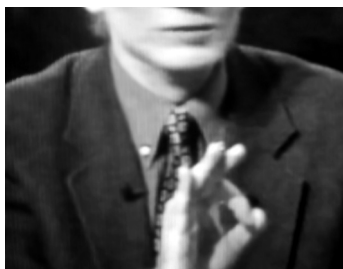

Machnięcie dłońmi, towarzyszące zdaniu:

Włosi oczywiście narzekali wszyscy [...] (A.S.)

– informuje, że można było się pewnych rzeczy spodziewać, bo są one oczywiste, choć szkoda, że tak właśnie jest. Jest to zachowanie ruchowe obrazujące niechętnie widzianą, ale możliwą do przewidzenia sytuację, której nie warto wspominać.

19) – R

Palce złożone w ten sposób (wskazujący dotyka kciuka), że tworzą kółko, które powszechnie jest kojarzone z literą „O” i wyrazem „okay”, co oznacza „dobrze, w porządku”. Szostkiewicz użył tego gestu do wyrażenia bardzo dobrej opinii na temat euro:

– [...] dla mnie [...] było **nieporównywalnie lepiej** mieć cały czas jedną [...] walutę [...] (A.S.).

20) – Z

Kciuk uniesiony do góry. Sens użycia powyższego gestu można odczytać w dwojaki sposób, co potwierdza przekaz słowny:

[...] lepiej mieć cały czas **jedną w kieszeni walutę tylko** [...] (A.S.).

Jest to zobrazowanie liczby „jeden” i zwrócenie uwagi na ważność tej „jedynki”, chociażby ze względu na wygodę, a jednocześnie jest to pewna ocena mówiącego, że coś (w tym wypadku jedna waluta) jest dobre, niezawodne i bez obaw można tego używać.

21) – Z

Pokazanie pięści, użyte w sytuacji wypowiedzenia:

[...] żeby nawet Hitler chciał, nowy, wyhodować tych swoich żołnierzy, **też będzie potrzebował czasu**, a my nie jesteśmy niebezpieczni, niebezpieczni (A.S.).

Pięści symbolizują tutaj siłę, moc, którą jest czas – może on być zbawienny i zapobiegnie nieszczęściu.

22) – R

Machanie otwartą dłonią z boku na bok, skierowaną wnętrzem do odbiorcy. Jest to gest obrazujący słowo „nie”, zdecydowane zaprzeczenie, niezgadanie się:

Nie będzie to żadna prosta replika matki [...] (A.S.).

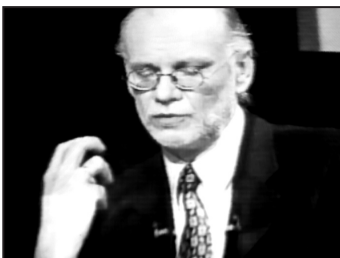
23) – Z

Wyciągnięty palec wskazujący kreśli w powietrzu linię, która odwzorowuje krzywą spadku optymizmu wśród żołnierzy amerykańskich:

Pamiętajcie panowie to, to załamanie krzywej optymizmu po pierwszym tygodniu walk [...] (Tadeusz Jacewicz).

24) – Z

Palce dłoni ułożone są tak, jakby miały zostać w czymś zanurzone i coś chwycić. Przyciągnięcie dłoni do siebie i przymknięte powieki wskazuje na sięganie pamięcią do przeszłości; sztywno ugięte palce dłoni wydają się penetrować w pamięci i wskazywać na źródło cierpienia wielu Polaków – wojnę:

[...] społeczeństwa, jak nasze, które [...] ma w genach, w pamięci swojej zbiorowej, historycznej, co to jest wojna [...] (A.S.).

25) – R→Z

Za pomocą gestu, mówiący odtwarza dokładnie to, co wypowiada w danej chwili:

[...] tak sprawa się rozwija, że można tylko **trzymać kciuki za zwycięzców** (A.S.).

26) – R → Z

Odepchnięcie od siebie otwartych dłoni, dość szeroko rozstawionych. Gest obrazujący wejście Amerykanów do miasta Tikrit:

[...] **weszli tam Amerykanie** [...] (A.T.).

27) – R

Dwie dłonie zataczają w powietrzu półkola, jest to obrazowanie własnych słów, które brzmią

[...] **wokół Iraku** [...] (A.T.).

28) – Z → R

a)

b)

Zdjęcia przedstawiają dwie fazy gestu, który ukazuje pewne zjawisko

– Kiedy nastąpi [...] ten moment szczytowy tej wojny (zdjęcie a), po którym lawinowo już irackie oddziały zaczną się poddawać (zdjęcie b) [...] (A.T.):

a) uniesienie dłoni i chwilowe zatrzymanie ich – pokazanie „momentu szczytowego” wojny; b) dłonie stopniowo opadają do dołu – pokazanie „lawinowego” poddawania się wojsk irackich.

29) – Z

Przyciąganie ku sobie dłoni, które w ostateczności tworzą prostopadły układ – czubki palców prawej dłoni dotykają środka wewnętrznej części dłoni lewej. Jedna dłoń symbolizuje tutaj antysemitów, druga faszystów. Moment zetknięcia się dłoni oznacza wspólny cel tych ugrupowań – demonstrowanie nienawiści w stosunku do imperializmu – Ameryki:

[...] do demonstracji pokojowych przylączają się antysemita, faszyci [...] nagle mają **podobny obiekt nienawiści** [...] (A.S.).

30) R

Machanie palcem wskazującym z boku na bok, ręką ugiętą w łokciu, na wysokości twarzy wraz ze zmarszczonym czołem, świadczy o tym, że czegoś się nie pochwała, coś jest złe bądź niekorzystne. Gest został użyty równoległe do wypowiedzi:

[...] **Niestety w globalnej wiosce gospodarka z polityką** jest ściśle ze sobą powiązana i na tym euro zarabia, właśnie na tym, że dolar traci [...] (A.S.).

31) R→Z

Gest oddający charakter wojny. Mówiący ma zaciśnięte zęby, dłonie i sztywno zagięte palce robią wrażenie zacisków, między którymi coś się znajduje, dłonie są powoli przyciągane ku sobie, co przypomina miażdżenie czegoś. Gest ten angażuje wszystkie części ciała możliwe do wykorzystania w tym momencie (obydwie dłonie, twarz), w jego ujęciu, wojna przypomina mechanizm, który bezwzględnie niszczy wszystko i z którego trudno się wydostać, a przede wszystkim jest wroga człowiekowi:

[...] **bo wojna jest straszna po prostu** [...] (A.S., s.).

Podsumowując, należy powiedzieć o pozycji opisanych tutaj sygnałów kinetycznych wobec słowa. Na podstawie powyższej prezentacji można stwierdzić, że uczestnicy programu posługiwali się gestem w celu wyrażenia swoich emocji, zobrazowania jakiegoś faktu i wskazania istotnej rzeczy w swej wypowiedzi. Ponadto prezentacja dowodzi tego, że gest jest ściśle związany ze słowem i współwystępuje z nim, czyli gest dopełnia wypowiedź i akcentuje ją, nadaje jej wyrazistości, a co za tym idzie, skupia uwagę odbiorcy na nadawcy oraz jego słowach i jednocześnie pozwala lepiej zrozumieć intencje i emocje nadawcy.

Bibliografia

- Antas J., *Gest, mowa a myśl*, [w:] Grzegorzyczkowa R., Pajdzińska A. (red.), *Językowa kategoryzacja świata*, Lublin 1996.
- Aronson E., Wilson T., Akert R., *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997.
- Dobek-Ostrowska B., *Podstawy komunikowania społecznego*, Wrocław 2002.
- Gronbeck B., German K., Ehninger D., Monroe A., *Zasady komunikacji werbalnej*, przeł. Bartkiewicz A., Bezwińska-Walerian A., Poznań 2001.
- Jarząbek K., *Gestykulacja i mimika. Słownik*, Katowice 1994.
- Knapp M., Hall J., *Komunikacja niewerbalna w kontaktach międzyludzkich*, przeł. Śliwa A., Wrocław 2000.
- Krupska-Perek A., *Kod językowy a inne składniki komunikacji bezpośredniej*, [w:] Habrajska G. (red.), *Język w komunikacji*, t. 1, Łódź 2001.

Krzysteczko-Wróbel K., *Gesty komunikacyjne – funkcje i fazy relewantne*, Łódź 2001 (niepublikowana).

Pease A., *Mowa ciała. Jak odczytywać myśli innych ludzi z ich gestów*, przeł. Żak P., Kielce 2001.

Shakespeare W., *Makbet*, przeł. Paszkowski J., Warszawa 1994.